

Ստեճով մարդ մը կար՝ չափաւոր ըստրկի տէր,  
 Մեծափոր եւ բարեմիտ, բայց կարծեօքն ուսումնասէր.  
 Սա իրիկուն մը ուշ ատեն ծանրը ծանրը քաշելով  
 Դէպ խառնը կըղառնար՝ սիրտը գոհ՝ ինքն ապահով:

Մարդուն մէկն աչքը տընկած՝ կեցեր լուսինը կըղիտէր,  
 Յրերով փորն անօթի,  
 Ինքն ալ մեծ վարպետորդի.

Մեր ծերունկն հետաքրքիր՝ կարծեց թէ նա բան մը գիտէր.

Ինքն ալ հոն բերանաբաց խոլոր մոլոր վեր նայեցաւ.

Սրիկային ալ այն պէտք էր. իսկոյն քովիկը մօտեցաւ,

„Պարոն, զիտնա ինչ կայ, ըսաւ, այս կիտին“.

— Ի՞նչ կայ, չգիտեմ — պատասխանեց ծերունին.

„Մեծ խաւարում. ահա մըթնի կը լուսին“.

— Ի՞նչ կասես, ուր է, չեմ տեսնում տակաւին:

„Մին լաւ նայիր. այնպէս պակսի լուսնին շող

„Որ ժամացոյցդ անգամ տեսնալ չես կարող“:

Մինչդեռ երկինք աչքը շրտկած

Կընայէր նա ապուշ ապուշ,

Մարդ՝ ժամացոյց՝ թրուան յանկարծ:

Զրդշաց ծերուկը, բայց խիստ ուշ:

## ՄԱՅԻՍ ԱՄՍՈՅ ԿՈՌԻՆԿԸ

Ե Ի

ԿԱՐԵՆԵԱՆ ՅԱԿՈԲ ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ ՄԷԿ ՅՅԴՈՒԱԾԸ.

Թիֆլիզու „Կոունկ Հայոց աշխարհին“  
 ըստած պատուական ամսագրոյն հինգերորդ  
 տետրակին մէջ երկու յօդուած կարդացինք՝ ա-  
 մենայն ազգասիրաց մտադրութեանը արժանի:

Առաջինն է Աղաբեկեան Պարոն Մարկոսին  
 գրուածքը՝ այս վերնագրով. „Խօսք մեր Հայոց  
 աշխարհին որդւոցս ազգային եւ բարոյական  
 լուսաւորութեան վրայ“. յորում խոհական հե-  
 ղինակը ճշմարիտ ազգասիրութեամբ վառուած  
 կյանդիմանէ ու կհերքէ *պայսախան* լուսաւորու-  
 թիւնը. այսինքն կաթոլիկներուն մեր ազգին  
 եւ եկեղեցւոյն տուած վնասները մէջ կըբերէ,  
 եւ յաջորդ տետրակաց մէջ կխոստանայ հեր-  
 քել *բողոքական* եւ *խնայասիրական* ըստած լու-  
 սաւորութիւնները:

Երկրորդ յօդուածը Կարենեան Յակոբ վար-  
 ժապետին ողջամիտ եւ գեղեցիկ մէկ գրուածքն

է՝ ընդդէմ այն անհիմն խօսքերուն որ կտա-  
 րածեն ոմանք ասդիս անդին որ իբր թէ մեր  
 ազգին մէջ կաթոլիկ եւ փրօթեսթան դար-  
 ձողները սկսեր են այս միջոցիս կարգէ դուրս  
 կերպով մը բազմանալ:

Այս գրուածքը այնքան ախորժելի եւ օգ-  
 տակար երեւցաւ մեզի որ արժան համարեցաք  
 ամբողջ հրատարակել օրագրոյս մէջ. եւ միայն  
 լեզուն (որ Թիֆլիզու մաքուր աշխարհաբուն  
 էր) հարկ համարեցաք սակաւիկ մը փոփոխել  
 ու այս կողմերուն եւ Տաճկաստանի Հայոց  
 ոճոյն նմանցընել, որպէսզի մեր ընթերցողացն  
 աւելի դիւրիմաց՝ ուստի եւ աւելի օգտակար  
 լինի. — յուսամք թէ պատուական հեղինակին  
 մօրին ալ համաձայն է այս մեր մտածութիւնն  
 ու դիտաւորութիւնը:

«Մեղու Հայաստանի» անուանեալ քաղաքին տարոյնս մայիսի 21-ին սպառնաւ ազգային յօդուածին վրայ իսկի մի խորհրդածութիւն:

„Ամսոյն 22-ին Հոգեգալստեան կիրակի առաւօտը, սուրբ պատարագին ներկայ գտնուելու յետոյ տուն դարձայ, եւ այդոյն մէջ գրօնելով կոռուարեանայի բնութեան զեղեցիկ տեսարաններով: Արդէն հոգիս զմայլած էր նոյն առուր եկեղեցւոյ խորհրդական երգերով, Հոգւոյն սրբոյ վերահասունը իջնելուն հրաւայի պատմութեամբք եւ նոյն օրը կարդացուած հոգեւոր աղօթքներով: Բնութիւնն անգամ կարծես քեզ զուարեութեամբ տեսնուից էր մեզի այն հրաւայի օրը: Օղբ պարզ էր եւ զով. Կուր զէսք իւր սովորութեանը հակառակ հակադասալ կանցնէր դարձաւ եւ դարձաւ. հանդիպակալ յետներն ու դաւաճեալ կծածանէին կանաչազարդ եւ ծաղկափրփր տեսիլներով, շրջակայ այգիներէն կուգային Թիֆլիզու գրօտակէ ծաղկազոյ երգերուն եւ նուագարաններուն ձայները. կրօնասէր ժողովուրդը՝ մանաւանդ կանայք՝ շատեր բռնիկ ոտով արդէն խումբ խումբ յէ կղաւնային Թէթի եւ Ծիրանաւորի ուխտատեղիներն, ուր գնացէր կին կէս զիւրեան իւրեր:

„Ուրախաւոր էր նմանապէս իմ յետը սրբաւ, որ այն օրը՝ Սօրլակի շրի հերքը իմս լինելով՝ պարզ ու յստակ առուն կարկաջելով կանցնէր ծառերուն ու ծաղկերներուն տակէն. ծաղկանց քաղուհի վարդը այնքան շատ քաջութեւ էր, որ իւր անուտ հոտով բոլոր այգին լեցուցէր էր: Այսպիսի հոգեկան եւ տեսնելի ուրախարար բաներով միտքս վերացած, եւ ինզիմս եղեմական դրախտին մէջ կարծէի. բայց վնայ ինձ, որ Հայուն նրազը մինչեւ իրոյն վառէր է՝ որ իմս վառի, որ Հայուն հրնուանքը երկարատեւ եղեր է՝ որ իմս լինի, կարծես քեզ Հայը ստեղծուած է լացի եւ սգի համար: Եւ այն օրը կապանի բանի մի բարեկամներու այցելութեան, եւ միտքս դէռ էի լաւ ուրախութիւն մի ընել երգերով եւ բերկրական զրոյցներով: Բայց հակառակը պատահեցաւ. ինչպէս որ ասուած է, «ժողովուրդ մարդկան, կամ Կոստանայ», յանկարծ տուին ինձ շարք օրուան «Մեղու Հայաստանի» լրագիրը: Եւ օրագիր եւ լրագիր կարդալը շատ կսկիւնէ եւ ձեռքս հասածին պէս անյազարար կկարդամ, բայց այս անգամ նախազգացութեամբ մի միկոյի դրի լրագիրը եւ իմ առաջուն գրօտանկներովս եւ մտածականներովս կոռուարեանայի: Լրագիր բերողը բաւ ինձի քեզ այս համարին մէջ բաւական ազգային տեղեկութիւնք կան: Այս բառերը լսելու յետոյ, քեզ որ երեսակայական կախաղանեայ պարտեցի մէջ եւս լինելի, անկարելի էր որ չկարդայի այն ազգային տեղեկութիւնք: Ձեռք առի լրագիրը, նստայ քաղաքանոս փեշի ծառին շուրջին տակը եւ սկսայ կարդալ, եւ մասիսը գրգռեալ հանցի որ իմ սովորական դիտողութիւններս նշանակեմ: Անս կարդացած ազգային լուրերս. երկու քանակայ Սրբազան Կաթողիկոսին խաչ առնէ եւ. նշանակեցի—Աստուած քարի վայելուցը

այս: Յետոյ, Թիֆլիզու մէջ հայու մը տուն կայծակ զարկէր է, բայց վնաս չէ տուէր.—Է՛ն, փառք Աստուծոյ: Յետոյ, Շուրաբէր զեղին մէջ երկու հայ մարդ իրարմ հետ կուտէր եւ, մեկն զմիւր դաւոյնով (խանչելով) վիրաւորէր ու փախէր է.—Գրոյսներն մեծ քանակ են տուել: Յետոյ, Բօրչալուի եւ Ղազախի կողմերը երեսուրթիւն եղեր է. Հաղբասայ Սուրբ Նեանք տարէր քաղաքը քեր եւ, իսկոյն առաս անձեւ եկեր է եւ շարունակ կուգայ.—Գոհութիւն Աստուծոյ, քոյն առաջին հրաշքներն չհաստատողները: Յետոյ . . . այս յետոյն է բանը:

„Պարոն Ակայորդին Մոսկովին յուրակէր է լրագրի խմբագրին զանազան ազգային տեղեկութիւններ, որոց զլիաւորը քաղաքանէր է Ռուսաց «Հիստորիկ Մեղու» անուանեալ լրագրին. յորում կըրէ կարողիկ եւ փրօթեալան միտքներներուն յառաջադիմութիւնք Անաստիւն մէջ, որոնք իբր քեզ իրենց աղանդները տարածէր եւ այն տեղի Հայերուն մէջ. յանուանէ կըրցուցնէ քեզ որ քաղաքին մէջ՝ որքան Հայ կարողիկ կամ փրօթեալան դարձէր եւ. այս պատճառն ալ կըրէ քեզ մեր խռովասէր հոգեւորականաց զարթոյնը ընթացն է, եւ նոցա անդադար հակառակութիւնը ժողովրդականաց հետ, եւ այլն:

„Այս յօդուածն որ կարդացի, կարծես քեզ պաղ պաղ ջուր լցին զլուսս. բոլոր բերկրական մտածմունքներս ոչնչացան, եւ բանձը մտաւայտու մը պատեց սրբաւ վրայ. զլուսս ծնած իմս սխալ սկսայ պարսիկ այգւոյն նմանեցաւ մէջ, մտածելով այս բօքաբէր լուրին վրայ. բաւական մտածելու յետոյ, արդէն արեգական ջերմութիւնը սկսաւ սասկանալ, եւ ես սիւսուցեայ տուն երթալու. մայր սենեակս, առի քուրք ու գրիչը ձեռքս, եւ սկսայ գրել իմ խորհրդածութիւններս այս նիւթս վրայ նշագալ կարգաւ:

„Նախ գործադայ՝ քեզ Մեղուին խմբագրիչը ինչ պաղ աչքով հայեր է այն նախակին եւ այնպէս տարէր է ինչպէս որ կըրէ ծիարաւանդու եւ այլ մասնաւոր անցներու պատմութիւնը՝ առանց գոնէ փոքրիկ խորհրդածութեան: Չգիտեմ, Ռուսաց լրագրին քրթակիցը ինչ դիտարկութեամբ գրէր է այդ լուրը, եւ ինչպէս կարծեմ զօրէն աւելցնելով. որովհետեւ այդ Պարոնը գիտնալով որ Տրապիզոն մեզմէ զնացող եկող շատ կան, վասնորոյ այն տեղի կրօնափոխներուն քիւր խիստ քիչ դրէր է, այսինքն տանքնինց տուն փրօթեալան եղած: Իսկ միւս քաղաքները, որ հանապարհի վրայ չլինելով՝ մեզմէ երբեք չհաղի կլինին, ինչքան սիրք ուզէր է՝ այնքան է գրէր: Չոր օրինակ. Մուս քաղաքը, կըրէ, երեքհարիւր տուն փրօթեալան դարձէր եւ, եւ երկուհարիւր յիսուն տուն կարողիկ: Արդէն մեզի յայնի է որ Մուս քաղաքին մէջ չորսհարիւր տուն Հայ կայ. այս չորսհարիւր տունը երբ բոլորն ալ կրօնափոխ լինէին, տակաւին նինգհարիւրի չէր հասներ. ուր մնաց որ նա չըրէր բոլորը. ուրեմն բուն Հայ մնացածներ եւս կան. եւ քեզ ուսկից ու ինչ մտքով աւելցուցէր է այդ գումարը, չգիտեմ. այսպէս պէտք է հասկընալ միւս քաղաքաց կրօնափոխներուն մասին:

մեր, երկրորդ, չեմ գիտեր, Հիսուսային Մեղուին բղթակիցը կամ Պ. Սկայորդին ուսկից ասեր են որ կրսեն քե կրօնափոխութեան պատճառը հոգեւորական են: Ռուսաց լազգիին բղթակիցը քիչ մի առաջ կգէ որ փրօթեարան եւ կարողիկ Բարդիւնէր Ամասիայի, Մարտուանի, Թոխաթի, Խարբուդի (պիսի ասէ Խարբուդ կամ Խարբէր) Կեսարիոյ եւ այլ քաղաքաց մէջ ձրիալարժ ուսումնարաններ հաստատել են Աստուածաւունչ եւ օտար լեզուներ սովորեցնելու համար. նոքա կաշիափն իրենց հետեւողներուն գլխահարկը քեթեցրնելու, ձրիաբար տեղ կուտան հիւանդներուն, չհաւորներուն կուտան դրամ, գիրք եւ այլ հարկաւոր բաներ: Այժմ ինչպէս որոշեմք. այս պատճառներէն ո՞րը աւելի ազդեցութիւն ունի զգէ եւ աղբաւ ժողովրդեան վրայ. — կարծեմ վերջինը. եւ ինչպէս կհաւատան կրօնափոխները կամ Պ. Սկայորդին, որ օտարազգի Բարդիւնէրը կարող են քեթեցրնել իրենց կրօնին հետեւողներուն գլխահարկը (խարանը): Մինչեւ այս օրս Օսմանեան տէրութիւնը իւր հպատակ ազգերուն մէջ հարկապահանջութեան մասին ոչինչ պահանջարկիւն քրտմ չէ եւ կարելի չէ որ ընէ: Չգիտեմ ուսկից մտեր է Բանի մի անձանց մէջ այս կորստական սկզբունքը, որ ամենայն ձախող դիպումներու պատճառ հոգեւորականը կղեն: Պարոններ, օտար ազգերը՝ արատաւորելով մեր հոգեւորականներուն անունները, իրենց ներքին դիտարարութիւնը ունին. մենք եւս ինչո՞ւ չհասկնալով նոցա դիտարարութիւնը, կրկնեմք նոցա խօսքերը: Օտարազգիք լաւ գիտեն որ մեր Բաղաւական կեանքը վերցուելէն յետոյ հոգեւորական մեծ ազդեցութիւն ունեցեր են ժողովրդեան կրօնը եւ ազգայնութիւնը պահպանելու կողմանէ. նոքա այս երկպառակութիւնը ձգելով եւ ժողովուրդը հոգեւորականներէն պաղեցնելով՝ իրենց նպատակն ունին. մեք ինչո՞ւ ուրիշներուն ձայնին արձագանգ դառնամք: Կարգացեք իւրաքանչիւր ազգի պատմութիւնը եւ ցուցեք ինձի քե՛ս ազգի հոգեւորականները միանգամայն սուրբ եւ առաքինի եղեր են, եւ միայն մեր ազգիներ խռովասեր, փառասեր, եւ այլն: Իմ կարծիքովս՝ ազգ քսածդ նման է մեծ գերդաստանի. այս գերդաստանին անդամները բաժնէր են իրենց մէջ այս սան կառավարութեան գործերը. մէկը դրուէր է հոգեւորական, երկրորդը Երկրագործ, երրորդը վաճառական, եւ այլն. բայց չգիտեմ, այդ սան մէջ երբ զող մտնէ կամ կրակ պատանի, անոր անդամները պաղ արձով յանձն կառնուն որ իրենց կայքը յափրեսակութիւն կամ կրակիին կերակուր լինին՝ անոնց պատճառութիւնը մեկմեկու վրայ ձգելով, ըսելով քե՛ս այդ իմ գործս չէ, անորն է. ո՞չ ապաքէն բոլորն իմաստին, մեծ եւ փոքր, հոգեւորական եւ աշխարհական, ամենայն հնարք կբանեցրնեն իրենց սեպականութիւնը պատշապանելու համար: Այժմ ինչէ՞ն է որ մեր հազարաւոր տարւան սեպականութիւնները ձեռք հանելու ասեն՝ մեք փոխանակ իմաստին կրակը մարելու, զողերու դիմ կենալու, իրարու հետ պատերազմներ կբանամք: Այդպիսով տուն չստանալու, բարեկամք արիւր այդ կորստական ճանապարհէն յետ կենամք,

մեր հիւանդ ոչխարը օտարի առողջ զազանեն լաւ համարիմք: Դուք լաւ հասկնցեք որ փրօնականացի եւ Ամերիկայի միսիօնարներն եւս մարդիկ են. այսօր իրենց նպատակին հասնելու համար զառանգեց հագեր են, բայց գալի են. «Ի պտղոյ նոցա ծանօթիք զնոսա»: Բարի մարդը սեր է միաբանութիւն կտրմանէ, եւ ոչ երկպառակութիւն, կազ եւ կռիւ. նոքա իրենց նպատակին հասնելու համար այսօր հոգեւորականներէն կաղաղեցնեն ժողովուրդը, վաղը հայրենի եկեղեցիէն, միւս օրը իւր կրօնէն. եւ այն ժամանակը վնչ մեզի. մնաս բարով, կրսեմք, Հայ անուն եւ ազգութիւն: Պարոններ, միանգամ դարձուցեք ձեր աչքը դէպ ի Հայոց աղետալի պատմութիւնը եւ կտեսնեք քե՛ս ինչէ՛ր չեն բերէ մեր հոգեւորականը հերանոսութեան, մահմետականութեան, նաեւ քրիստոնէայ ազգաց կրօնափոխութեանը դէմ՝ Հայոց ազգիս կրօնը եւ ազգութիւնը պահպանելու համար. այժմ եւս որքան որ ձեռքերէն կուգայ, գրով եւ բանիս կշռան իրենց ազգը եւ եկեղեցին պահպանելու. բայց դիցուք քե՛ս նոցա կարողութիւնը դոցա չարութենէն աւելի չէ. դուք փոխանակ մերոնց վրայ յարձրկելու, ելեք ասպարէզ. իբրեւ հոգեւորական անձինք՝ նոքա իրենց հոգեւոր զենք կբանեցնեն, իսկ դուք իբրեւ Բաղաւական անձինք՝ ինչո՞ւ այդ խաբէրայ Բարդիւնէրուն Բաղաւական նպատակները չեք յայտնէր ժողովրդեան, եւ չեք հասկնցրներ քե՛ս ձուկ բռնողը ձուկը ջրէն ազատելու համար չաշխատիք, նա իւր փորուն եւ իւր Բաղաւական համար կաշիափ: Ինչո՞ւ չեք հասկնցր, քե՛ս Հոռովմայ պապականութեան մէջ մինչեւ միզը քաղուած հոգեւորականները եւ Ամերիկայի կեղծաւոր Բարդիւնէրը, ոչ քե՛ս մեր հոգեւոր փրկութեան հոգն ունին, այլ իրենց կողմը զօրացնելու, եւ բազմադարեան ազգ մի աշխարհէս ջնջելու կաշիափն: Թող Հոռովմայ աղաղակէ, «Արտաւոյ եկեղեցւոյն Հոռովմայ չիք փրկութիւն». քնդ փրօթեարանները ազաղակեն, «Հայք նիւթապատէ են, կռապատէ են եւ փրկութեան անարժան» եւ այլն: Հայոց եկեղեցին իսկբանէ անիսի սիրական լուրքեամբ՝ միայն իւր եկեղեցին պաշտպանելու կշռնայ. ուրիշ քրիստոնէաները ոչ դժոխք կուղարկէ եւ ոչ նոցա հերձուածող կրսէ, այլ ընդ հակառակն կաղօթէ նոցա համար. «Վասն ամենայն անձանց քրիստոնէից եւ ասնց հաւատացելոց զսեր աղաչեցուք». եւ ոչ միայն նոցա համար կաղօթէ, այլ եւ նոցա աղօթքը բարեխօս կբռնէ. «Յարեւելից մինչեւ իմուսս արեւու, ուր եւ կարդան զանուն Տեառն սրբութեամբ, Տեւ աղօթիւք նոցա եւ բարեխօսութեամբ մեզ ողորմեսցի»: Հայոց եկեղեցւոյ զենքը սերն եւ առ Աստուած ապաւինութիւնն եղեր է մինչեւ ցայժմ. ինչո՞ւ այս զենքը չեմք համեմատէր Հոռովմայ եւ Ամերիկայի Բարդիւնէր զենքերուն հետ եւ տեսներ՝ քե՛ս որն է քրիստոնէական, եւ որն է բարբարոսական: Բաց իմբոյգրեալ Բարդիւնէրէն մեր մէջ գուցէ զսնուին մարդիկ որ մեր հոգեւորականաց վերայ բարութեամբ կբարդեն՝ նոցա նպատակին գործակից լինելու համար. բայց շատերը, խիստ շատերը միամտաբար այն իմաստուն կարծածներուն խօսքերը

կրկնեն: Մեք, սենեկի մեջ բուր շողացողներս կամ մեր սրով՝ փոխանակ բեմամեաց՝ մեր անձը եւ մեր բնականիւր վիրաւորողներս, այս սկզբունքի կորսական լինելը հասկացողքս, եւ ազգիս գոյութիւնը պահպանելու համար հոգացողքս ինչո՞ւ լուռ կեցեր եմ. ինչո՞ւ չեմք հրահարակեր բանիւ եւ գրով, քե՛ս հարկաւոր այս կորսական սկզբունքին վախճանը: Ես իմ ճառերես մեկուն մեջ գրեր էի. «Նրէ մին մարդու մի հայրենի ժառանգութիւնը խելով լինին՝ աղաղակ կրքաւանայ, վեճեր կյարուցանէ, բողոքներ կանէ եւ ոչինչ բանի չխնայեր իւր հայրենի ժառանգութիւնը ձեռքէ չհանելու»: Պարոններ, ահա կեսեւեմ կարողիկները եւ փրօթեքանները մեր դարաւոր կայրը, մեր արիւնով եւ շատ արիւնով ստացած եւ պահպանած ժառանգութիւնը խելով վրայ են. մեք մեր սեպհականութիւնը պահպանելու հոգը ինչո՞ւ իրարու վրայ կրծգեմք: Ո՞վ առեր է մեզմէ մեր սեպհականութիւնը պահպանելու իրաւունքը. ինչո՞ւ կսպասեմք լուսոյ այն տեղէն, ուսկից որ (բոս կարծեաց ոմանց) յոյս չկայ:

„Երրորդ, Հայոց ազգիս պատմաբանական կեանքին մայրէնով, եւ կնամանքներմ զայն այնպիսի գերդաստանի որ ժամանակաւ ունեցեր է զօրութիւն, հարսութիւն, իշխանութիւն, բազ, գաւազան եւ լայնածաւալ աշխարհ, բայց ոխերիմ բաղդը կամ դարանագործ բեմամիջ յափեսակեր են նորա ամեն ունեցածը. անոր համար մնացեր է միայն մեկ տուն, —Էկեղեցին. այս տուն մեջ նա բնակէր է հազար ուրհարիւր տարի. աչք չունի ուրիշներուն մեծութեանը, հարսութեանը եւ այլ փառքերուն. գոն է իրեն վիճակին. այն տուն մեջ կզսնէ իրեն հոգեկան միսթարութիւնը, այն տուն մեջ կլսէ միշտ երկնային ֆաշալերութիւնը, այն տուն իւրաքանչիւր ֆարք նուիրական կհամարուի իրեն համար: Այժմ պապականները եւ փրօթեքանները կաշխատին այդ տունը, Հայերուն այդ միակ ապաստանարանը յափեսակել ձեռքերէն, եւ անոր կրքեն. «Գնա օտարի տունը մեջ անկիւն մը գտիւր, եւ այն տեղ բնակի. մեք այս տունը ինիմանց պիտի ֆանդեմք»: Նրէ սոցա անխիղճ գործադրութեանը վրայ բողոք լինի, ոչ քե՛ս ֆրիստեկից, ոչ քե՛ս լուսաւորեալ ազգաց, այլ արիւնարբու բարբարոսներու ասեանը, արդեօք դուրս կելլէ այնպիսի իրաւաբան մը որ արդարացնէ նոցա գործը. —ոչ բնաւ. ուրեմն ինչո՞ւ պիտի չհանաչեմք դոցա չար նպատակը, ինչո՞ւ պիտի չհասկըցնեմք մեր միասնիք եղբարցը որ դոցա դիտաւորութիւնը ոչ քե՛ս աւետարան ֆարդել է, այլ ճիշտ ազգ մը՝ որոյ կեանքը մեծ նշանակութիւն ունի, աշխարհես վերցընել է. երբեք աւետարան ֆարդողներ են գո՛ւա, բող երբան հեքանոսաց, մահմեականաց եւ Հեկից մեջ. ինչ ընկեր են այս խեղճ ազգին ետեւէն: Այդ անխիղճ ֆարդիչներուն համար է գրեթէ մեր Փրկչին բաժը. «Վայնք մեզ դարաց եւ Փարիսեցոց կեղծաւորաց. զի յաժիք ընդ ծով եւ ընդ ցամաք առնել էկանուս մի. եւ յորժամ լինիցի, առնեմք զնա որդի գեներնի կրկին եւս ֆան զձեզ » (Մատթ. ԻԳ. 15):

Այդ ֆարդիչները Հոռովմէն եւ Ամերիկայէն մեծամեծ զանձեր կառնուն՝ իբր քե՛ս անհաւատները հաւատքի բերելու համար, եւ տարեւ տարի իրենց կառավարութեանը հաշիւ կուտան, քե՛ս իման անհաւատները նրմարտութեան հետեւող ըրին. այդ հաշիւին մեջ եւ մեր Հայերը՝ իմարկէ մեկը հարիւր նշանակելով: Այժմ դասեցեմք, իրաւունք է ազգի մը որդիքը, որ ամենեւն առաջ գրկեց աւետարանի նմարտութիւնը, որ այն նմարտութիւնը պահպանելու համար արեւան հեղեղներ քափեց, դասել անհաւատներուն կարգը: Այս ֆրիստեկի եւ նմարտութեան ֆարդի գործ է արդեօք, քե՛ս խորամանկ ֆարդապահի եւ օգտաւար բեմամոյ:

„Հայեր, Հայեր. բողոք որ դոցա ուսումը, դոցա դրամը, դոցա խոստացած օգնութիւնը իկորուստ լինի իրենց հետ: Դուք այն Հայերուն սրդիքն էք որ Շապուհներու, Յազկերտներու, Կանկրամուրներու, Շահաբաններու եւ այլ անքիւր բռնաւորներու ժամանակը՝ ձեր կրօնը չփոխեցիք ժամանակաւոր դիւրութեան հետ, քե՛ս եւ հրապարողներ շատ եղան. այժմ այս լուսաւորեալ դարուս մեջ, երբ ամենայն տեղ դադրած է կրօնից դեմ յայտնի բռնաւորութիւնը, ինչո՞ւ այսչափ բուլցեր էք ձեր կրօնը պահպանելու առաքիւնութեան: Դուք ինչպէս յանձն կառնումք ձեր անունը անհաւատներուն ցուցակը գրել տալու: Գիտեմ, պիտի քսեմք, ինչպէս որ մեկ ֆանիին բերենք լսել եմ: «Մեք սրանց չեմք ընդունիր նոցա կրօնը. մեք խեղճ մարդիկ եմք. մեք կստանամք նոցա փողը, վեր որդիքը ձրիաբար կտովորին նոցա ուսումնարանները, մեք կկաբեմք զանոնք որքան ժամանակ որ հարկաւոր է, եւ յետոյ կրկին կվերադառնամք մեր սրանց սիրած Էկեղեցին»: Պարոններ, դիցումք քե՛ս այդ ըսածներդ նմարիս լինի. բայց կվայելէ արդեօք Հայ մարդուն այդ խաբէական նաւապահը. մանաւանդ որ, երբ միանգամ մոլար կարծիքներ մտնեն մարդու, եւս առաւել մասաղ մանկանց զուխը, հնար կայ արդեօք կրկին դուրս հանելու: Հայեր, երբ կուզեմք ճիշտ եւ նշանաւոր ազգի մը գոյութիւնը պահպանել, միմիայն նարն է միանալ մեր հոգեւորականներուն հետ, չհաւատալ օտարներուն եւ օտարամիտներուն ֆուրքանցը, գրկել անլոյծ սիրով մեր սուրբ կարողիկ եւ առաքելական Էկեղեցին իրեն նմարիս դաւանութեամբը եւ իրեն խորհրդական ձեւերովը եւ արարողութիւններովը. մինչեւ մեր վերջին կեանքը չբաժնուիլ անկից. անոր իւրաքանչիւր ֆարք նուիրական եւ անմասնոյց համարիլ, եւ ահա այն ժամանակը կարող եմ տեսլ՝ որ նմարիս Հայ եմք եւ սուրբ Լուսաւորչի որդիք եւ բռնունք. «Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցեմ»: Նրէ այս ծանր նիւքիս վրայ ուրիշ խորհրդածութիւն ընողներ չլինին, եւ ես փոքր մի զբաղանքէ քեքեւամ, կրկին կսկսիմ իմ ֆարդները. «Որ անօրինելոցն է՝ անօրինեացի, եւ որ արդարանալոցն է՝ արդարանացի»: Մնաք ֆարով:՝

„Ճշմարիտ բարեկամ Հայոց

„Յ. ԿԱՐԵՆԱՆՅԱՆՑ“: